V. SENKAPIAI

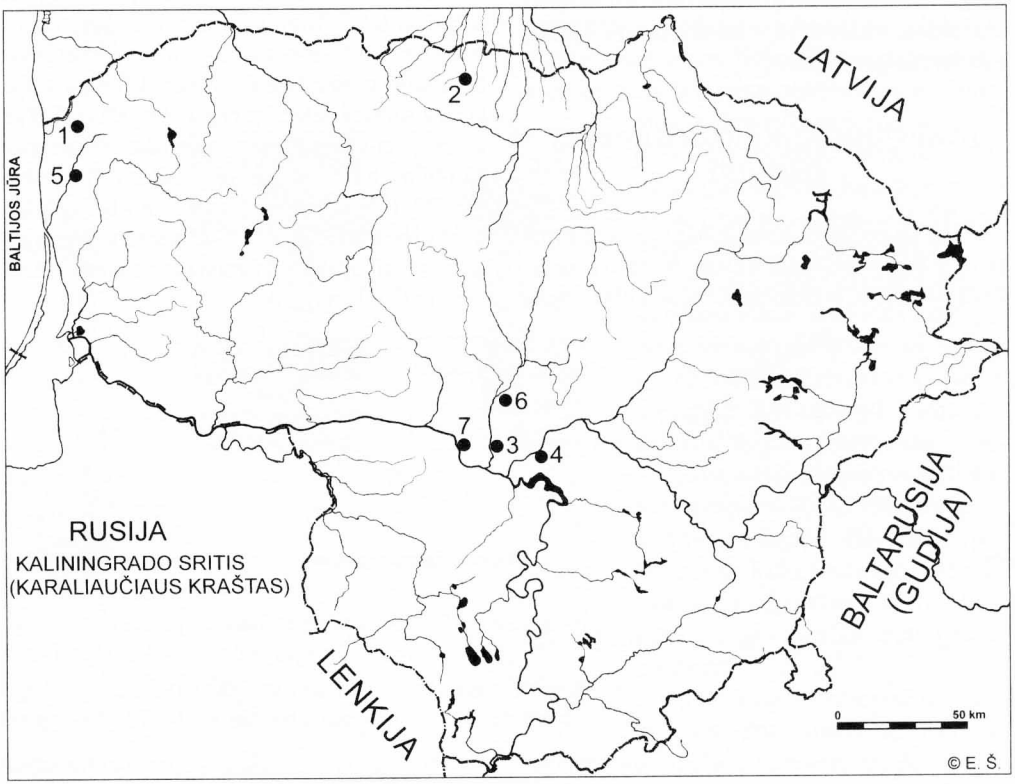

38 pav. Senkapiai:

Fig. 38. Ancient cemeteries:

1 – Auksūdis, 2 – Joniškis, 3 – Juodoniai, 4 – Karmėlava, 5 – Kretinga, 6 – Pakapiai, 7 – Paštuva.

PAŠTUVOS SENKAPIS

Olegas Fediajevas

2004 m. lapkričio mėnesį KPC užsakymu Paštuvos senkapio (AV 277) teritorijoje vykdyti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai.

Pirmą kartą Paštuva (Pačtuva) paminėta Petro Dusburgiečio kronikoje 1292 m., kai kryžiuočiai buvo įsiveržę į Paštuvos žemę. Tokie pat kryžiuočių žygiai minimi 1294 ir 1316 m. 1323 m. pirmą kartą Vygando Marburgiečio kronikoje paminėta tais metais sunaikinta Paštuvos pilis, buvusi vienoje iš Nemuno salų. Spėjama, kad vėliau ji vadinta Salyno vardu. 1352 m. Ordino kariai vėl buvo pasiekę Paštuvą, nuo 1364 iki 1381 m. tokie antpuoliai vyko beveik kasmet, po beveik šimtą metų trukusių plėšimų 1381 m. čia dar buvo sudeginti 5 kaimai.

1931 m. ties Paštuva Nemuno potvynis paplovė senkapį, atslūgus vandeniui pakrantėje vietiniai gyventojai rado bronzinių papuošalų, ginklų ir žmonių kaulų. Tai gana plačiai nušvietė to meto spauda, vėliau savo dienoraštyje aprašė Jonas Puzinas. 1932 m. Kauno muziejus (P. Tarasenka) ištyrė du vėlyvus kapus (šių tyrimų medžiaga neišlikusi). 1935 m. VAK byloje pažymima, kad „Paštuvos kaime, netoli pil. Rakausko yra senkapis, apleistas, be globos“. 1936 m. dar vienas stiprus potvynis apardė senkapį ir nuspręsta jį neatidėliotinai ištirti. 1936 m. balandžio 30 – gegužės 7 dienomis J. Puzinas su 5 studentais (tarp jų buvo ir Pranas Kulikauskas) bei keliais vietiniais gyventojais vykdė tyrinėjimus. Jų metu ištirtas 275 m^2 plotas, aptikti 24 kapai. Dažniausi radiniai – geležiniai peiliai, kurių iš viso surasta 9 kapuose. Keliuose kapuose rastos sagtys (7) bei apkalėliais puoštų diržų liekanos. Taip pat surasta žalvarinių žiedų (3), geležinių (2) ir žalvarinių (2) smeigtukų bei vienos antkaklės fragmentas, taip pat viename kape rasti 3 žalvariniai žvangučiai su rūbų pėdsakais. 2 kapuose surasta Aleksandro denarų (kape 15 – 1 moneta, kape 24 – kelios, tikslus kiekis nenurodomas), todėl J. Puzinas senkapį priskyrė XVI a. Susidomėjimas tyrinėjimais buvo didelis, apie juos rašė to meto spauda.

Paštuvoje dar prieš 1936 m. tyrinėjimus buvo aptikti keli titnaginiai radiniai, patekę į Kauno muziejaus ir K. Jablonskio kolekcijas. Vieną titnaginį peiliuką rado ir J. Puzinas. Vėlesni archeologiniai tyrinėjimai papildė titnaginių radinių sąrašą. 1960 m. LTSR Mokslų akademijos žvalgomosios ekspedicijos metu į Š nuo 1936 m. tyrinėjimų vietos aptikta akmens amžiaus stovyklavietė, kurią 1961 m. birželio 9 – liepos 1 d. tyrinėjo R. Rimantienės vadovaujama ekspedicija. Ištirtas 176 m^2 plotas, aptikti trys kultūriniai sluoksniai. Mezolito laikotarpiui priskiriamas svidrinis, lancetiniai antgaliai, žeberklų ašmenėliai, gremžtukai, rėžtukai bei skaldytiniai. Skaldytinių gausa leido spręsti, kad aptikta dirbtuvė, kur buvo laikinai apdorojamas pakrantėse randamas titnagas. Aiškiai buvusioje kapo duobėje aptikti kaukolės fragmentai, jų išsidėstymas leido spėti kapą priklausius vėlyvojo neolito laikotarpiui, kuriuo datuojamas antrasis kultūrinis sluoksnis. Trečiajam – žalvario amžiaus pabaigos sluoksniui priklausė duobių-stulpų liekanos, puodų šukės lygiu paviršiumi. Tačiau jau 1972 m. archeologinė žvalgomoji ekspedicija (vadovas V. Daugudis) stovyklavietės vietos nerado, todėl ji neįtraukta į archeologijos paminklų sąrašą.

1988 m. dar vienos žvalgomosios ekspedicijos metu ištirta dalis senkapio teritorijos bei saugomos teritorijos prieigos, iš viso 50 m^2

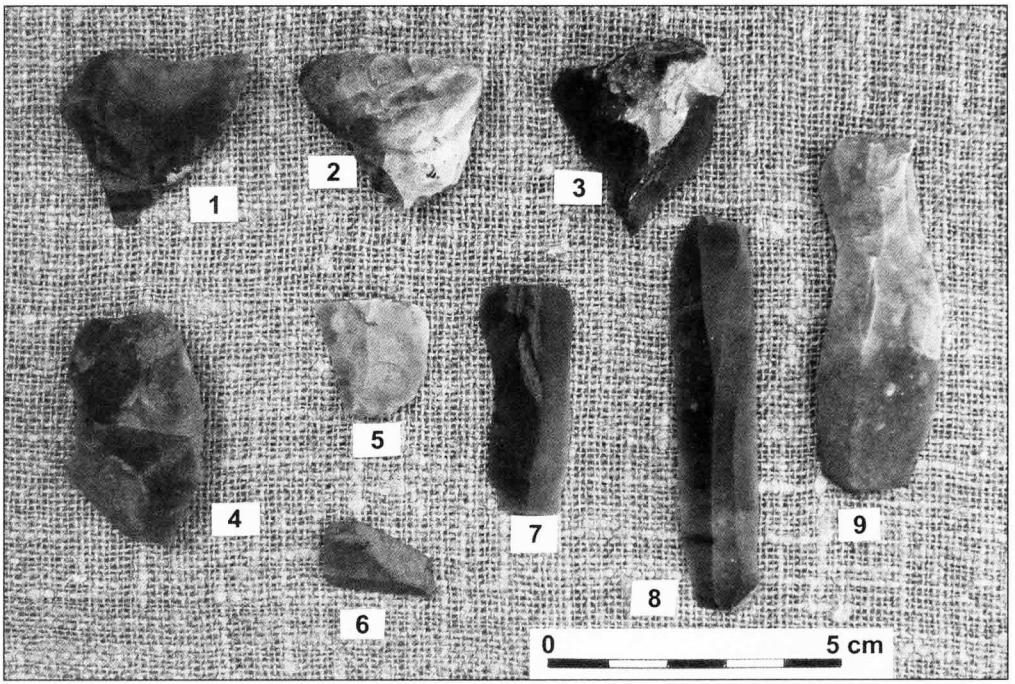

39 pav. Paštuva. Titnaginiai radiniai. *O. Fediajevo nuotr.*

Fig. 39. Paštuva. Flint finds.

plotas. Neradęs jokių radinių, tyrinėjimų vadovas V. Valickis darė išvadą, kad kultūrinio sluoksnio nėra, ir abejojo, ar iš viso yra ką saugoti. Archeologas E. Ivanauskas, spręsdamas pagal aukščiau minėtas tyrimų ataskaitas mano, kad dabar yra saugoma prieškariu ištirta dalis, kapų dar turėtų būti R dalyje. 2004 m. tyrimų tikslas ir buvo nustatyti senkapio išlikimo laipsnį, po to spręsti, ar įtraukti jį į NKVR.

2004 m. Paštuvos senkapio teritorijoje ištirti 7 plotai, iš viso 58 m^2. 2 plotuose surasti apardyti kapai ir keletas pavienių kaulų. Plote 2 aptiktas vyresnio nei 30 m. vyro *kapas 1*. Visa viršutinė skeleto dalis nuplauta Nemuno potvynio ar nukasta, išlikę tik dubens bei kojų kaulų fragmentai. Kaulai labai suirę, persisunkę drėgmės, minkšti. Pagal išlikusią skeleto dalį galima buvo tik iš dalies nusakyti mirusiojo laidojimo padėtį – mirusysis guldytas galva į V, 260° kryptimi, aukštielninkas. Kapo duobės dydžio nustatyti neįmanoma, kadangi viršutinės skeleto dalies vietoje atidengtas sąnašinis smėlis. Dubens kaulų srityje buvo dvi geležinės sagtys, šalia kairiojo šlaunikaulio – peilis. Karsto liekanų neaptikta (išskyrus prie peilio išlikusios medienos fragmentą). Pirmoji sagtis gulėjo 5 cm aukščiau antrosios, viršutinėje (anatomine tvarka) dubens kaulų srityje. Ji keturkampė, kiek suapvalintais kampais, 22x35 mm dydžio, 3–5 mm storio, keturkampio skerspjūvio, su lauro lapo formos liežuvėliu, nukreiptu Š–P kryptimi. Ši sagtis skirta susegti kapšeliams ar jų perpetėms, priskiriama IV tipui. Antroji sagtis priklausė juosmens diržui. Ji didesnė, 40x47 mm, 5–7 mm storio, profiliuota, priskiriama III tipui, aptikta cent-

rinėje dubens kaulų srityje, platėjančiu galu nukreipta Š–P kryptimi, t. y. abi sagtys turėjo būti perneriamos iš dešinės. Geležinis kriauninis peilis gulėjo šalia kairiojo šlaunikaulio, 10 cm žemiau juosmens, tikėtina, kad buvo pakabintas prie diržo, kurio žymių nelikę. Apie 10 cm ilgio, iki 21 mm pločio ir iki 4 mm storio geležtė labai pažeista korozijos, todėl nenuvalius rūdžių nebuvo galimybės priskirti jo kokiam nors tipui. Pagal surastas sagtis kapas 1 datuojamas XIV a. pradžia – XVI a. viduriu.

Plote 7 aptikti skeleto fragmentai įvardyti *kapu 2*. Čia tebuvo išlikę stuburo slanksteliai žemiau krūtinkaulio, rankų kaulų fragmentai ir apatinė skeleto dalis. Kaulai taip pat persisunkę drėgmės, jie minkšti. Mirusysis guldytas galva į V, 270° kryptimi, aukštielninkas, rankos sudėtos ant kojų. Antropologinės medžiagos analizė parodė, kad aptikti apie 20–40 m. moters palaikai. Kapo duobės dydis nežinomas, kadangi viršutinės skeleto dalies vietoje atidengtas sąnašinis smėlis. Taip pat neaišku, ar mirusioji palaidota karste, nes šio žymių nepastebėta. Šalia vietos, kur buvusi moters galva, aptiktas žalvarinis 22x23 mm skersmens žiedinis auskaras nesueinančiais galais, priskiriamas II tipo I variantui. Žemiau krūtinkaulio prie stuburo slankstelių gulėjo geležinė grandis, kiek aukščiau – su žalvario skardele sulipusi suskilusi sidabrinė moneta – II tipo sidabrinis LDK pinigėlis. Ant kairės rankos vieno piršto (neaišku ant kurio, nes plaštakos kaulai suirę) buvo užmauti du žiedai. Vienas iš jų – žalvarinis, priekinė dalis puošta įkartėlėmis, sudarančiomis ženklą X užlenktais galais, priskiriamas skardiniams žiedams alfa galais (II tipui). Kitas – paauksuotas signetinis žiedas, trikampio skerspjūvio lankeliu, platėjančia lauro lapo formos priekine dalimi, 23 mm skersmens, 2 mm storio. Platėjanti dalis – 17 mm ilgio ir 10 mm pločio, jos priekyje išrėžtas augalinis ornamentas, išorinė lankelio dalis puošta įkartėlėmis. Priskiriamas V tipo II grupės žiedams uždaru lankeliu (žr. VII pav., p. 326). Kapas datuojamas XV a. viduriu.

Plotuose 3 ir 7, žemiau senkapio egzistavimo laikotarpio (XV–XVI a.) surasta titnaginių dirbinių bei skelčių, datuojamų mezolito laikotarpiu (39 pav.). Taip pat plote 7 aptiktos dvi keramikos šukės, datuojamos I tūkst.

2004 m. archeologiniai tyrinėjimai papildė akmens amžiaus radinių Paštuvoje kolekciją, praplėtė anksčiau tyrinėtos stovyklos ribas. Taip pat buvo papildytas XVI a. senkapio kapų sąrašas bei kiek paankstinta jo egzistavimo riba. Tiek nesuardytų kapų egzistavimas, tiek pavieniai radiniai rodo, kad Paštuvoje saugomoje teritorijoje dar išlikęs nesunaikintas vertingas kultūrinis sluoksnis, todėl ir toliau šią teritoriją būtina saugoti bei įrašyti į NKVR.

PAŠTUVA CEMETERY

In 2004 in Paštuva cemetery (Kaunas district) an area of 58 m^2 was investigated. In 2 trenches isolated human bones were found; the second trench also revealed some disturbed graves. The grave No. 1 datable to the early 14th – mid 16th century belonged to a male. It contained to artefacts of that period – 2 iron buckles and an iron knife. A female grave No. 2 contained a bronze earring, an iron loop, and a bronze plate stuck with the GDL silver coin of the 2nd type. On one of the fingers of the left hand there were two rings: one of them was made of bronze, another was a gilded signet ring. The grave dates to the mid 15th century. Besides that, potshards dating to the 1st millennium A.D.; as well as flint blades and other articles datable to the Mesolithic period were found. The investigations of 2004 have proven that the protected territory of Paštuva still has a well-preserved and valuable cultural layer.

VII pav. Paštuvos senkapis. Paauksuotas signetinis žiedas. *O. Fediajevo nuotr.*

Fig. VII. Paštuva cemetery. Gilded signet ring.

